

Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Çalıştayı Raporu

15 Nisan 2005 öğleden sonra, katılımcıların toplantı mekanına ulaşmalarının ardından, Prof. Dr. Ersin Onulduran, TOBB Temsilcisi Mustafa Bayburtlu ve Uluslararası İlişkiler Konseyi Genel Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Mustafa Aydın, toplantının kapsamını tanıtan konuşmalar yaptılar.

16 Nisan 2005 tarihinde yapılan Çalıştay’ın birinci oturumunda, Prof. Dr. Mustafa Aydın, “Türkiye’de Uluslararası İlişkilerin, Dünyü, Bugünü” ve Prof. Dr. Duygu Bazoğlu Sezer, “Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Çalışmalarının Bilim Dalı Olarak Gelişmesine Güncel ve Tarihsel Bir Bakış” başlıklı tebliğlerini sundular.

Bu oturumda, Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye’de ilk yerşermeye başladığı yıllardan bugüne bazı sorunların ve tartışmaların hâlâ varlığını devam ettirdiği, 1961’de SBF’de yapılan Uluslararası İlişkiler Sempozyumu tutanaklarına atıflar yapılarak dikkate sunuldu. Bununla birlikte, eski kuşak Üİ akademisyenleriyle, yeni kuşak arasında kaynakların miktarı ve kaynaklara ulaşabilme noktasında mukayese bile kabul etmeyen bir farklılık olduğu, Soğuk Savaş koşullarında belli duvarlar içine sınırlananlara nazaran yeni kuşak akademisyenlerin daha serbest bir çalışma ortamına sahip oldukları kaydedildi. Dolayısıyla, yeni akademisyenlerin, önceki kuşaklardan daha iyi olmak mecburiyetinde oldukları vurgulandı.

Oturum boyunca vurgulanan konulardan biri, Uluslararası İlişkiler akademisyenlerinin, eskiye oranla daha fazla bölgesel çalışmalar yapmalarına rağmen, kavramsal çerçeve ve kuramsal yaklaşımlar konusundaki eksikliklerin giderilemediği idi.

Kamuoyu, piyasa ve medyadan gelen ve aslında tüketim toplumunun güçlenmesine paralel olarak yükselen konjonktüre ilişkin beklentilerin, derinlemesine olmayan, tüketime yönelik, yüzeysel çalışmaların çoğalmasına neden olduğu belirtildi.

Öğrencilere, yeterli ders kitabının sunulamaması ve mevcut ders kitaplarının bazılarının yeterince kaliteli olmamasının, bu alanda eğitim sunulmasını zorlaştırdığının altı çizildi.

Uluslararası İlişkilerin kendi alt disiplinleriyle ilişkilerinin yeterli düzeyde olmamasının ötesinde, diğer alanlarla disiplinlerarası çalışmaların neredeyse yok denecek kadar az olduğu, halbuki Uİ disiplininin geliştiği ülkelerde tam tersi bir eğilim gözlemlendiği vurgulandı.

Uİ alanında Türkiye’de bir geleneğin varlığının son derece önemli olduğu, Uİ’nin gelenekten yoksun olmasının aynı zamanda köksüzleşmesine yol açacağı ifade edildi.

Son olarak, farklı Üniversitelerde, farklı kıstaslara göre yapılan atama ve yükseltmelerin standartlaştırılması konusunun, tek tipleştirme yönünde bir çaba olmadığı, ancak kalitenin de başka türlü yakalanamayacağı söylendi.

Sunuşları takiben yapılan katkılarda şu hususlar dile getirildi:

- Uluslararası İlişkilerin ne olduğu konusunun mutlaka daha kapsamlı biçimde ele alınması gerektiği,
- Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan kuramsal çerçevelerin dışında, gelişmekte olan diğer ülkeler gibi Türkiye’nin kendi sorunlarına yönelik bir kuramsal çerçeve yaratılmasının önemi,
- Medyada görünmenin, kişinin akademik değerini azaltmadığı, fakat “medyatik olmak” ile “akademik olmak” arasındaki sınıra dikkat edilmesi gerektiği,
- Uİ akademisyenlerinin her yerde her şeyi konuşabileceği, ama eleştiri mekanizmasının çalışmasına tahammül gösterilmesi.

Çalıştay’ın İkinci Oturumunda, Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Daire Başkanı Yönet Can Tezel “Uluslararası İlişkilerde Teori-Pratik İlişkisi”, Doç. Dr. Çağrı Erhan “Düşünce Üretim Merkezleri ve Sivil Toplum Kuruluşları”, Yrd. Doç. Dr. Ahmet K. Han “İş Dünyası ve Uluslararası İlişkiler” başlıklı sunuşlar yaptılar.

Akademiya, bürokrasi ve karar alıcılar arasındaki ilişkide tartışmanın nasıl görüldüğü konusu üç ana başlık halinde incelendi: Teori-pratik ilişkisi, Dışişleri Bakanlığı’nın yaklaşımı, algılamaları ve Uluslararası İlişkilerden ne bekliyoruz?

Uluslararası İlişkilerde teori-pratik ilişkisi ele alınırken akademisyenlerle bürokratlar ve karar alıcılar arasında kesinlikle var olan bu ilişkinin ülkeden ülkeye değişmekte olduğundan bahsedilerek bu ilişkinin önemi vurgulanmıştır. Bununla birlikte burada dikkat edilmesi gereken husus iki alanın özerkliklerinin korunmasıdır. Bürokrasinin doğası gereği grup halinde düşünmeye yatkın olması ve dolayısı ile dışarıdan girdilerin ve eleştirinin önemi üzerinde durulmuştur.

Siyasetçilerin Dışişlerine sorduğu “Dünyada neler olup bitiyor?” sorusuna cevap ararken Dışişleri mensuplarının etkilendiği önemli alanlardan bir tanesi medya olmakla birlikte, akademik dünya ile yardımlaşarak bu soruya daha iyi cevap verilebileceğinden bahsedilmiştir. Bununla birlikte medyada yapılan yanlış yorumlar rahatsızlığa sebep olmaktadır. Aynı şekilde komplo teorileri ile ilgili sorunlar da vurgulanmıştır.

Dışişleri Bakanlığı ile ilgili olarak, üniversitelerle ilişkileri geliştirme çabaları üzerinde durulurken, diplomatların rotasyona tabi olmasının düzenli etkileşimi etkilediği ve çabaların bu nedenle bireysel düzeyde kaldığından bahsedilmiştir. Bürokrasi olarak, Dışişleri Bakanlığının akademiye yeterince güvenemediği ve bilgileri takdir edemediği, diğer taraftan ise akademisyenlerin Bakanlıktan çekindiği, olduğundan daha üst düzeyde gördüğü belirtilmiştir. Bununla birlikte, devlet-toplum ilişkisi değişmektedir ve buna paralel olarak Bakanlığın da imajı değişmektedir. Dışa kapalı, kale gibi algılanırken, şu anda verdiği mesaj Bakanlığın kapısının akademisyenlere bütünüyle açık olduğudur. Hatta 2 Mayıs halka açık gün olarak belirlenmiştir. Etkileşim konusunda da makaleler okunmakta, beyin fırtınası toplantıları yapılmakta ve bunlar karar verme sürecinde bir takım artılar getirmektedir. STRM- SAM aracılığı ile iletişim bulunmaktadır. Etkilenme alanlarından diğer bir tanesi olarak bakan ve hükümet düzeyinde akademisyen danışman olmasından ve Bakan’ın tarihçilerle sohbet toplantısı düzenlemesinden bahsedilmiştir. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı ile farklı iletişim kurmak isteyen akademisyenlerin öneri ve başvurularında bulunmalarından bahsedilmiştir.

Soğuk Savaş döneminde yapılmış bakanlıkların revizyona tabi tutulması olgusu üzerinde durulmuştur. Akademisyenlerden, iletişim yetenekleri gelişmiş, medya ile ilişkileri bilen, bilgi yönetme kavramını almış öğrenciler yetiştirmelerinin beklendiği belirtilmiştir.

Dışişleri Bakanlığı ile yapılması planlanan toplantıların bir süreklilik kazanamamış olması üzerinde durulmuştur. Bu arada Dışişleri Bakanlığı arşivlerinin 1940-1945 yılları arasındaki dönem için bile açılmamış olması araştırmacıların eleştirdikleri konulardan bir tanesi olmuştur.

Düşünce Üretim Merkezleri ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Akademi ile ilişkisi konusunda, bu tür düşünce kuruluşlarının uluslararası ilişkiler açısından yarattığı fırsatlar ve doğurduğu sorunlar üzerinde durulmuştur.

İş Dünyası ve Uluslararası İlişkiler konusunda asıl soru “İş alemi bizden ne istiyor?” olarak formüle edildikten sonra, büyük resme

bakılmış ve ilişkilerin gelişmesinin nedeni 1990'ların başından itibaren hız kazanan küreselleşme olarak gösterilmiştir.

İş dünyası, Uİ akademisyenlerinden, bilgi, ilişki yönetimi ve prestij beklentisi içerisindedir.

İş dünyasının akademisyen danışman elemanlarının öncelikle çalışan pozisyonunda oldukları, karşılığında artı değer üretmelerinin beklendiği üzerinde durulmuştur.

Uİ akademisyeninin ürettiği bilgiye ihtiyaç duyan işadaminin mutlaka doğrudan ithalat-ihracat boyutu olan işi bulunmaktadır ve firmanın kurumsallaşmanın belli bir aşamasında olması ve şirket için hiyerarşinin dışından yönlendirilme ihtiyacı ya da baskısı bulunmaktadır.

İlişki yönetimi açısından bakıldığında bilgi alışverişinden ziyade portföy yönetimi söz konusu olmaktadır. İlişkinin merkezi, ilişki yönetimine dönüşmektedir. Prestij konusunda ise işin *Public Relations* (PR) yönü ağır basmaktadır. Aslında Uİ akademisyenleriyle işadamlarının ilişkisinin zannedildiği kadar yoğun olmadığı sonucuna varılmıştır.

Sunuşları takiben yapılan katkılarda şu hususlar dile getirilmiştir:

- Akademisyenler bir tarafta, bürokratlar bir tarafta çalışmaktadırlar, aralarında iletişim kopukluğu bulunmaktadır.
- Teorik olarak çalışmalar yapılmakta ve dosyalar oluşturulmaktadır, fakat kriz yönetimi durumlarında teorik ile pratik uyumsuzdur.
- Metodolojik olarak ve eşgüdüm olarak eksiklikler bulunmaktadır. Dışişleri Bakanlığı bir kriz durumunda bir akademisyene başvuracağı zaman kime başvuracağını bilmemektedir.
- Ülke çıkarları açısından düşünüldüğünde 3 ayak bulunmaktadır: Bilimsel akademik çalışma; idare ve halk (kamuoyu). Yapılanlar halkın yararına olmalıdır. Kamuoyunun görüşü son derece önemlidir ve dinlenmelidir.
- Bilimsel araştırmalar bakımından özellikle önemli ve büyük ülkeler hakkında çalışma yapabilecek (ABD, Rusya) araştırma merkezleri kurulmalıdır.
- Bundan sonra, akademisyenler, politikacılar, işadamları ve bürokratların katılacağı bir toplantı düzenlenmesinin iyi olacağı düşünülmektedir.
- Düşünce kuruluşlarının çok önemli olduğu üzerinde durulmaktadır ve araştırma olanakları açısından yabancı düşünce kuruluşları ile işbirliği potansiyeli bulunmaktadır. Bu kuruluşlarla ilişki kur-

mada cesur olunmalıdır ve olanakları kullanılmalıdır. Türkiye’de düşünce kuruluşları çok cılız durumdadır ve yabancı kuruluşlar muhatap bulamamaktadırlar.

- Araştırma-raporlama yapan, dava güden, geleceği tasarlayan düşünce kuruluşları bulunmaktadır. Düşünce sistemlerinden arındırılmış bir nesnellik anlayışı bulunmaktadır ve bu doğru değildir. Her türlü düşünce kuruluşunun ideolojisi bulunabilir.

Çalıştay’ın üçüncü ve son oturumunda, Prof. Dr. Şule Kut “Türkiye’de Uluslararası İlişkilerin Geleceği” konulu sunuşunu yaptı.

Uİ’nin bir ders konusu olarak başladığı, ardından bir disipline dönüştüğünün vurgulandığı sunuşta, “Uluslararası İlişkiler”in bir disiplinin adı, “uluslararası ilişkiler”in ise bir çalışma alanı olduğu söylendi.

Uİ akademisyenlerinin enformasyon üretmekle yükümlü olmadığı ama formasyon vermek durumunda oldukları belirtilerek, bu alanda araştırmanın üniversite odaklı yürütülmesinin önemi vurgulandı.

Bu tespitlerin ardından, Türkiye’de Uİ alanına ilişkin sayısal veriler sunulurken, 52 üniversitede, 8 ayrı ad altında, 81 farklı lisans programının Uİ ile ilgili olduğu, 38 üniversitede bir veya daha fazla yüksek lisans ve 12 üniversitede de doktora programı olduğu ifade edildi.

Çok önemli bir nokta olarak, hali hazırda 200 doktora öğrencisinin Uİ alanında akademik çalışmalarını yürüttüğü ve bunların çoğunun yakın zaman sonra akademik alana dahil olmak için çaba göstereceğinin beklendiği ancak kadro kısıtları nedeniyle bu kişilerin sorunlarla karşılaşabileceği kaydedildi.

Öte yandan, bugün itibariyle, Uİ lisans programlarında toplam 12.590 öğrencinin bulunduğu bu rakamın özellikle 2000 yılından sonra hızla arttığı, dolayısıyla Uİ programlarından mezun olacak öğrencilerin de ileride çalışma alanı bulmakta, eskiye nazaran daha zorlanacağı belirtildi. Öğrenci talebinin bu denli yüksek oluşunun, bu alanın cazibesinin yüksek olmasıyla ilintili olduğu, ancak bu alanda çalışanların, “doğru eğitim vermek” ötesinde sorumluluğunun olmadığı söylendi.

Sunuşta, Uluslararası İlişkiler programlarının Dışişleri Bakanlığı’na memur yetiştirmek için var olmadığını da altı çizildi.

Uluslararası İlişkiler’in, üç temel alandan beslendiği, bu alanların siyaset bilimi, hukuk ve tarih olduğu belirtildi. Uluslararası İlişkiler çalışanların mutlaka bu üç disipline de ana hatlarıyla hakim olması gerektiği kaydedildi.

Bölge uzmanı olmakla, bölgesel çalışmalar yapmanın aynı şey olmadığı, bölge çalışmaları yapanların illa da bölgesel dilleri bilmek zorunda olmadığı belirtildi.

Sunuşun son bölümünde, ileride Uİ alanında önem taşımaya devam edecek ve yeni önem kazanacak alanlar şöyle sıralandı: Siyasi tarih, güncel tarih çalışmaları, teori, güvenlik, ekonomi-politik, sosyoloji, ekonomi.

Sunuşları takiben yapılan katkılarda şu hususlar dile getirildi:

- Uİ alanının sorunlarının başında kadro ve kaynak yetersizliği ve bazı İİBF'lerde işletme alanından yöneticilerin ağırlığının olumsuz yönde hissedilmesi gelmektedir.
- Dışişleri Bakanlığı arşivlerinin, kanuni sürenin ardından, tasnif edilmiş biçimde araştırmacıların hizmetine sunulması bilhassa Siyasi Tarihçiler için hayati önemi haizdir.
- Tarih tabii ki önemlidir, ancak pür tarihçilerin uluslararası ilişkiler konularında yaptıkları çalışmalar alana katkı sağlamamaktadır.
- Uluslararası hukuk konusundaki eleman sıkıntısının en önemli nedeni, hukuk fakültelerinin uluslararası ilişkiler lisans programlarından mezun olanları lisans üstü programlara kabul etmemesidir.
- Lisans düzeyinde daha genel eğitim verilmeli, asıl uzmanlaşma lisans üstü düzeyde verilmelidir.
- Bu toplantı bir tanışma toplantısıdır. Dağınık konuşulması ve çeşitli alanların vurgulanması normaldir. İleride, daha spesifik konu başlıklarında toplantılar düzenlenmelidir.
- Yabancı dilde eğitim verilen bazı üniversitelerde eğitim kalitesi beklenenden düşüktür.
- Lisans üstü tezlerinde kuramsal çerçevesinin eksik oluşu, lisans düzeyinde yeterince bu alanda çalışılmamasıyla ilgilidir.
- İleride müfredat üzerinde de çalışılabilir, ama bu tür bir toplantıya hazırlıklı gelinmelidir.